

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

**«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII
Международная научная конференция студентов и молодых
ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International
Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE
BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2023**

кабылданған шаралар нақты анықталған тұжырымдама аясында жүзеге асырылуы тиіс және ол әртүрлі сипатта болмауы керек.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Гринчель Б.М., Назарова Е.А. Методы оценки конкурентной привлекательности регионов: монография. Санкт-Петербург: ГУАП, 2014. 244 с.
2. Славин В. В. Туристическая привлекательность региона: понятие, содержание, основные принципы формирования // Вопросы управления. 2013 № 1.
3. Кузик С. П. География туризма [Электронный ресурс]. URL: http://uchebnikionline.ru/turizm/geografiya_turizmu_-kuzik_sp/geografiya_turizmu_-kuzik_sp.htm 12.03.2014
4. Бексултанова А. И. Туристская привлекательность региона как маркетинговое понятие // Конкурентоспособность в глобальном мире: экономика, наука, технологии. – 2016. – №. 9-3. – С. 41-43.
5. Кабанова Е. Е. Туристическая привлекательность как фактор социально-экономического развития муниципального образования // Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. – 2014. – №. 11-1. – С. 402-405.
6. Тетенькина О.Л. К вопросу об определении понятия «туристская привлекательность региона» // XXVII Международная заочная научно-практическая конференция «Экономика и современный менеджмент: теория и практика». Новосибирск, 2013.

УДК 796.5

ҒАРЫШ ТУРИЗМІНІҢ ТҰРАҚТЫ ДАМУ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ АЯСЫНДА ДАМУ КЕДЕРГІЛЕРІ

Қожаназар Арна Шарханбекқызы

arnakozha@gmail.com

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ Экономика факультетінің 1-курс докторанты
Ғылыми жетекшісі – PhD, доцент м.а. Тлеубаева Айтолқын Тлеубайқызы

Тұрақты даму - бұл қазіргі және болашақ ұрпақтың өз қажеттіліктерін қанағаттандыра алуын қамтамасыз ету үшін экономикалық, әлеуметтік және экологиялық факторлардың тепе-теңдігін қамтамасыз етуге бағытталған тұжырымдама. Ол экономикалық өсу, әлеуметтік әділеттілік және қоршаған ортаны қорғау өзара тәуелді екенін және ұзақ мерзімді тұрақтылыққа қол жеткізу үшін кешенді түрде жүзеге асырылуы керек екенін мойындайды. Тұрақты дамудың бірнеше негізгі аспектілері бар, соның ішінде: экологиялық, экономикалық, әлеуметтік және институционалдық тұрақты даму (сурет 1).

Серинг және Мюллер (2008) сияқты зерттеушілер тұрақтылықтың үш аспектісін, яғни үш тіректің өзара әрекеттесуі күрделі құбылыс болатын қоғам, қоршаған орта және қаржыны атап өткен [2]. Адамның қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін технологияны дамытудағы жылдам прогресс қоршаған ортаға алаңдаушылық туғызып отыр. Қазіргі уақытта әлемдегі ауаның ластануы, СО₂ шығарындылары, жаһандық жылыну және озон қабатының бұзылуы түріндегі экологиялық мәселелерге тап болғанын түсіндіреді. БҰҰ-ның баяндамалары жаһандық даму жолы тұрақты емес екенін және адамзаттың жағдайын жақсарту үшін шұғыл әрекет ету қажет екенін ескертеді. Сондықтан зерттеушілер әр салада тұрақты дамуға ықпал ету үшін қажетті жасыл инновациялар мен технологияларды ұсынуда [3].

Сурет 1 - Тұрақты дамудың негізгі аспектілері

Сурет 1-ден көріп отырғанымыздай, тұрақты даму жан-жақты және интеграцияланған тәсілді қажет ететін күрделі және көп қырлы тұжырымдама. «Тұрақты даму» болашақ ұрпақтың өз қажеттіліктерін қанағаттандыру қабілетіне нұқсан келтірмей, қазіргі заманның қажеттіліктерін қанағаттандыратын даму» [1]. Ол дамудың тұрақты болуын және қазіргі және болашақ ұрпаққа пайда әкелуін қамтамасыз ету үшін экономикалық, әлеуметтік және экологиялық факторларын теңестіруді талап етеді.

Ғарыш туризмі тұрақты даму концепциясы бойынша экологиялық аспектіде ең қатты сынға ұшырап отырған ғарыш индустриясы мен туризм индустриясының бірлескен өнімі. Ғарыш турлары табиғатқа зиян деп қоя салуға болмайды, себебі ғарыш туризмінің тұрақты дамуға ықпал етудегі рөлін зерттеу, ғарыш туризмінің қоршаған ортаға залалын азайту мүмкіндіктерін қарастыру дәл қазір өте маңызды. Бұл мақалада тұрақтылықтың негізгі аспектілері және оған ғарыш туризмінің сай келу немесе келмеуі қарастырылады. Ғарыш туризмінің қоршаған ортаға залалын азайту, халықаралық деңгейде ғарыш кеңістігін туристік мақсатта пайдаланудың ашық сұрақтары талданады.

Зерттеу әдістері

Мақаланың мақсаты - ғарыш туризмінің дамуы қоршаған ортаның ластануына қалай әсер ететінін көрсету болып табылады. Бұл жұмыста ғарыш туризмінің тұрақты даму тұжырымдамасы аясында инновациялық серпіліс жасауы үшін негізгі тежеуші факторлар айқындалады.

Бұл мақала келесі негізгі мәселелерді шешуге бағытталған: біріншіден, тұрақты дамуды қолдау үшін ғарыш туризмінің қоршаған ортаның ластануына әсері қандай екенін анықтау. Екіншіден, ғарыш туризмінің тұрақты даму тұжырымдамасы аясында дамуын тежеуші факторларын белгілеу.

Зерттеу әдісі - кабинеттік зерттеулер әдісі.

Зерттеу нысаны – әлемдік ғарыш туризмінің тұрақты даму тұжырымдамасы аясында дамуы.

Талқылау

Ғарыш туризміне қатысты экологиялық тұрақты даму басты мәселелердің бірі болып табылады. Ғарыш туризмін қоспағанда қарапайым ғылыми немесе басқа да мақсаттардағы ғарыштық ұшуларға байланысты елеулі экологиялық проблемалар туындауда. Олардың ішіндегі ең қысқа мерзімді перспективада өзектісі және әдебиеттерде ең көп назар аударылатыны - зымыран тасығыштардан және істен шыққан арнайы мақсаттағы орбиталық аппараттардан тұратын орбиталық қоқыс. Мұндай қоқыс болашақта арта түссе, олардың Жер атмосферасына ықтимал әсері орасан болуы мүмкін деген алаңдаушылық бар [4].

Қолданыстағы ұшыру аппараттарына қатысты екінші мәселе, зымыран ұшыру атмосфераға парниктік газдардың көп мөлшерін шығарады, бұл климаттың өзгеруіне ықпал етеді. Сонымен қатар, ұшыру шуы жергілікті табиғатты бұзып, экожүйелердің бұзылуына алып келеді. Бұл әсерлерді азайту үшін ғарыш туризмі компаниялары таза отынды пайдалану және ұшыру жүйелерінің шуын азайту сияқты тұрақты тәжірибелерді енгізуі керек. Бүгінде тұрақты суборбитальды және орбиталық басқарылатын ғарыштық ұшулардың болмауына байланысты олардың қоршаған ортаға нақты әсерін анықтау қиын. Суборбитальды және орбиталық ғарыштық туристік рейстер атмосфераның әртүрлі қабаттарынан өтеді және Жер атмосферасына, әсіресе атмосфераның жоғарғы қабаттарына ыдырататын әсер етуі мүмкін [6].

Bristol Spaceplanes Ascender-ге ұқсас технологияны қолданатын қарапайым суборбитальды ұшу бір рейске 6 267 кг CO₂ шығарады. Ал, Virgin Galactic компаниясы оның ғарыш айлағы жаңартылатын энергияны пайдаланатынын, тіпті болашақта таза энергия өндірушісі бола алатынын мәлімдеген. Суборбитальды ұшуларды жаңартылған энергия көздеріне өткізу көмірқышқыл газының азаюына әкелуі мүмкін және суборбитальды ұшулардың зиянды шығарылымы Лондоннан Нью-Йоркке ұшақпен ұшу шығарындыларына тең бола алады деп болжануда [5].

Соңғы жиырма жылда ғарыштық технологиялар, жеке ғарыштық компаниялар мен нарықтық сұраныс айтарлықтай өзгергенімен, ғарыштық туризм қызметін реттеудің құқықтық базасы артта қалды. Ғарыштық туризм саласындағы қазіргі қызмет негізінен төрт ғарыш шартымен реттеледі: ғарыш туралы шарт, құтқару туралы келісім, жауапкершілік туралы конвенция және тіркеу туралы Конвенция. Ай келісімінде қатысушы мемлекеттер өте аз болғандықтан және ірі ғарыштық державалардың көпшілігі ай келісімін ратификацияламағанын ескере отырып, көптеген ғарыштық заңгерлер оны ғарыштық туризм қызметін реттейтін халықаралық құқықтық норма ретінде қарастыруға болмайды деп қатты мәлімдеді. Ғарыштық келісімдер қырғи қабақ соғыс дәуірінде жасалды, онда екі ғарыштық держава да, Америка Құрама Штаттары да, КСРО да (қазіргі Ресей) алыпсатарлық және бір-бірінің іс-әрекетінен қорқып, ғарыштық жарысқа қатысты. Нәтижесінде олар тек минималды нормативтік базаны құрап үлгерген және ғарыштық келісімдер өте кең және түсініксіз түрде тұжырымдалады, бұл түсіндіруде бірнеше түсініксіздіктерді тудырды. Сонымен қатар, ғарыш шарттары тек мемлекеттік ғарыш агенттіктерінің ғарыштық зерттеулерін ескере отырып жасалған және олар жеке компаниялардың ғарыштық шытырман оқиғаларының, соның ішінде ғарыш туризмінің заманауи құқықтық мәселелерін шешуге нашар бейімделген [6]. Ғарыштық туризмді басқарудың жан-жақты Нормативтік-құқықтық базасының болмауы ұзақ мерзімді перспективада ғарыш туризмінің дамуына зиян тигізеді, өйткені бұл ғарыш жолаушыларында, жеке ғарыш компанияларында сәйкессіздіктерге әкеледі. Сақтандырушылар мен штаттар «Колумбия апаты» сияқты кез келген жазатайым оқиға кезінде өздерінің нақты құқықтары мен міндеттеріне күмәндануда. Қазіргі уақытта тек Америка құрама штаттарының ішкі заңнамасында коммерциялық ғарыш туризмін қолдайтын егжей-тегжейлі ережелер бар.

Ғарыш туризмінің дамуын тұрақты даму аясында ортақ әрекет етуде тежеуші әсер беріп отырған 1919 жылы Парижде қол жеткізілген келісім. Онда тәуелсіз мемлекеттердің әуе кеңістігін реттеу қолға алынған еді. Келісім елдердің өз территориясының үстіндегі әуе кеңістігінде егемендікке ие болуын қамтамасыз етті. Бүгінде бұл келісімнің өзектілігі мен

маңыздылығы 100 жыл өтпей жатып қайта қаралуы керек [7]. Өйткені, туристер саяхаты үшін Жер орбитасының жақын кеңістігін коммерцияландыру күн тәртібіне келді.

Тұрақты даму тұжырымдамасы ғарыш туризмі индустриясының негізгі жол картасы болуы керек. Тұрақты тәжірибелерді енгізу, жергілікті қауымдастықтармен өзара әрекеттесу және тұрақты экономикалық және институционалдық тәжірибелерді ілгерілету арқылы ғарыш туризмі - тұрақтылықтың оң күшіне айналуы мүмкін. Чжан мен Уилсон (2022) біз жаңартылатын және таза нөлдік шығарындыларға негізделген энергияны тұтыну үлгілері аясында қоңыр экономиканы тұрақты жасыл экономикаға айналдыру үшін бар күшімізді салуымыз керек деп санайды [8]. Ғарыш туризмі компанияларын, үкіметтерді, жергілікті қауымдастықтарды және экологиялық ұйымдарды қоса алғанда, барлық мүдделі тараптар ғарыш туризмінің ғаламды зерттеулеріне жауапты және бірлесіп жұмыс істеуі керек.

Бүгінгі жаһандану деңгейінде келесі адым міндетті түрде ғарыш туризмін дамыту болып табылады. Себебі жекелеген елдердің әуе кеңістіктері картасына қарайтын болсақ, ұшақтар кептілісін көреміз. Бұл ұшақтардың ауаға шығаратын зиянды шығарылымдары да аз емес. Бізге жаңартылған отын негізінде жұмыс жасайтын және ұшақтардан әлдеқайда жылдам ұшу құрылғылары қажет.

Қорытынды

Ғарыш туризмімен байланысты негізгі мәселелердің бірі - зымырандарды ұшырудың қоршаған ортаға әсері. Зымырандар атмосфераға парниктік газдардың көп мөлшерін шығарады, бұл климаттың өзгеруіне ықпал етеді. Сонымен қатар, ұшыру шуы жергілікті жабайы табиғатты бұзып, экожүйелерді бұзуы мүмкін. Бұл әсерлерді азайту үшін ғарыш туризмі компаниялары таза отынды пайдалану және тыныш ұшыру жүйелерін дамыту сияқты тұрақты тәжірибелерді енгізуі керек.

Сонымен қатар, ғарышқа көбірек адамдар барған сайын, ғарыштық қоқыс мәселесі өзекті бола түсуде. Тіпті орбитадағы кішігірім нысандар ғарыш аппараттарына үлкен қауіп төндіруі мүмкін, ал соқтығысулар бүкіл ғарыш аймақтарын жарамсыз ететін қоқыс каскадына әкелуі мүмкін. Бұл мәселені шешу үшін ғарыш туризмі компаниялары ғарыштық қоқыстардың пайда болуына өз үлестерін азайту үшін шаралар қолдануы керек, мысалы, ғарыштық аппараттарды жобалау, оларды қызмет ету мерзімінің соңында орбитадан оңай шығару деген сияқты.

Ғарыш туризмінің болашақ перспективасы орасан зор. Дегенмен, оны тұрақты даму тұжырымдамасы аясында дамыту үшін ең қарапайым талап - халықаралық-құқықтық режимнің болуы болып табылады. Ғарыш туризмі алаңында заңды құқықтардың анықтығы мен сенімділігінің болуы өте маңызды. Біз ғаламды зерттеуді жалғастыру үшін, қоршаған ортаға әсерімізді азайту және жергілікті және халықаралық қауымдастықтардың қажеттіліктерін құрметтеу үшін, заңдық тұрғыдан жауапкершіліктерді міндеттеу үшін мұны ең бірінші кезекте жасау керекпіз.

Осы қиындықтарға қарамастан, ғарыш туризмі тұрақты дамуға ықпал ету мүмкіндігіне ие. Мысалы, ғарыштық күн энергиясы жерді таза, жаңартылатын энергиямен қамтамасыз ете алады, ал ғарыштық өндіріс біздің ғаламшарымыздан пайдалы ресурстарды өндіруді қажет ететін тау-кен қажеттілігін төмендетуі мүмкін. Сонымен қатар, ғарыш туризмі жергілікті қауымдастықтарға табыс әкеліп, экологиялық тұрғыдан осал аудандарда табиғатты қорғау әрекеттерін қолдай алады.

Ғарыш туризмінің тұрақты дамуға ықпал етуін қамтамасыз ету үшін барлық мүдделі тараптардың саланың экологиялық және әлеуметтік салдарын анықтау және жою үшін бірлесіп жұмыс істеуі маңызды. Бұған ғарыш туризмі компаниялары, үкіметтер, жергілікті қауымдастықтар және экологиялық ұйымдар кіреді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. United Nations, Sustainability, URL: <https://www.un.org/en/academic-impact/sustainability>
2. Seuring S., Muller M. From a literature review to a conceptual framework for sustainable supplychain management, *Journal of Cleaning Production*, 2008, URL: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2008.04.020>
3. Chatziantoniou et al., Quantile time–frequency price connectedness between green bond, green equity, sustainable investments and clean energy markets, *Journal of Cleaning Production*, 2022, URL: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.132088>
4. Ross et al 2010, *Social Sustainability*, https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-3-642-28036-8_58
5. Fawkes S. Space tourism and sustainable development, 2007, URL: https://www.researchgate.net/publication/288760295_Space_tourism_and_sustainable_development/link/570f210b08aee76b9dae0720/download
6. Padhy A.K., Padhy A.K. Legal mysteries of space tourism, *Acta Astronautica*, 2021, URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0094576521001703>, p.269
7. Duval D.,Hall M., Sustainable space tourism, New destinations and new challenges, 2015, URL: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780203072332-50/sustainable-space-tourism-new-destinations-new-challenges-david-timothy-duval-michael-hall>
8. Economou G., Halkos G. Is tourism growth a power of environmental ‘de -degradation’? An empirical analysis for Eurozone economic space, *Economic analysis and policy*, 2023, URL: <https://doi.org/10.1016/j.eap.2022.12.029>, p.1016

THE CONTRIBUTION OF TOURISM TO A SUSTAINABLE FUTURE

Meirambek Ulpan Seilbekkyzy

umoon13@mail.ru

Student of Economics Faculty of L. N. Gumilyov Eurasian National University Astana,
Kazakhstan

Scientific supervisor – Nurmanova U.

Introduction.

In 2015, the United Nations proposed 17 Sustainable Development Goals (SDGs) as a way of addressing global issues that have an impact on all countries. These SDGs are designed to provide a framework for achieving a sustainable future for all. This report aims to evaluate the role of tourism in achieving the SDGs and how governments, the private sector, and non-governmental organizations (NGOs) can use tourism to contribute to a sustainable future.

The Sustainable Development Goals (SDGs) are a set of global objectives adopted by the United Nations in 2015, to be achieved by 2030. The goals, which seek to promote social, economic, and environmental sustainability, comprise 17 goals and 169 targets covering a wide range of issues, including poverty, health, education, climate change, gender equality, water and sanitation, peace and justice. The SDGs are a call to action to governments, businesses, international organizations, civil society and individuals, to end poverty, protect the planet, and ensure that all people enjoy peace and prosperity.

The SDGs are grounded in the principles of universality, leaving no one behind, and the integration of economic, social and environmental objectives. In this way, the SDGs strive to address the underlying causes of poverty and inequality, and promote equitable and sustainable development for all. In order to achieve the goals, countries need to implement comprehensive strategies that address the social, economic, and environmental aspects of development and create strong partnerships between governments, businesses, and civil society.